

Установа адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

ЗАЦВЯРДЖАЮ

Рэктар БДУКМ

_____ Ю. П. Бондар

« ____ » _____ 2015 г.

Рэгістрацыйны № ВД-_____/баз.

**АХОВА НЕМАТЭРЫЯЛЬНАЙ КУЛЬТУРНАЙ
СПАДЧЫНЫ І ФАЛЬКЛОРУ**

*Вучэбная праграма
ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для ўсіх спецыяльнасцей універсітэта*

Мінск
БДУКМ
2015

СКЛАДАЛЬНІК

В. А. Лабачэўская, прафесар кафедры этналогіі і фальклору ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», доктар мастацтвазнаўства, дацэнт

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Т. І. Кухаронак, старшы навуковы супрацоўнік дзяржаўнай навуковай установы «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі», кандыдат гістарычных навук, дацэнт;

Л. Л. Ражкова, загадчык кафедры беларускай народна-песеннай творчасці ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», кандыдат педагагічных навук

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ:

кафедрай этналогіі і фальклору ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 7 ад 13.03.2014 г.);

прэзідыумам навукова-метадычнага савета ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў» (пратакол № 5 ад 18.06.2014 г.)

Адказны за рэдакцыю: В. Б. Кудласевіч

Адказны за выпуск: В. А. Лабачэўская

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Вучэбная праграма «Ахова нематэрыяльнай культурнай спадчыны і фальклору» пашырае інфармацыйнае поле і надае сучасны этнаэкалагічны кантэкст ведам, атрыманым студэнтамі па дысцыпліне цыкла агульнанавуковых і агульнапрафесійных дысцыплін «Этнаграфія, міфалогія, фальклор беларусаў» і знаходзіцца ў адным інфармацыйным і тэматычным полі з такімі дысцыплінамі, як «Культуралогія», «Гісторыя мастацтваў».

Першая частка дысцыпліны дазваляе студэнтам пазнаёміцца з міжнароднымі і айчынным падыходамі, заканадаўча-нарматыўнымі дакументамі і вопытам у галіне аховы нематэрыяльнай культурнай спадчыны, высвятляе яе асаблівасці і спецыфіку. Другая частка прысвечана азнаямленню з элементамі нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў свеце і ў Рэспубліцы Беларусь, якія ўзяты пад ахову і ўключаны ў Рэпрэзентатыўны спіс ЮНЕСКА, і аналізу практыка-метадалагічных падходаў, накіраваных на ахову нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі.

Мэта дысцыпліны: ахарактарызаваць сучасны стан аховы нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі як аб'екта аховы, паказаць асноўныя кірункі практычнай дзейнасці ў гэтай галіне і пазнаёміць з пагрозамі яе страты.

Задачы дысцыпліны: перадача студэнтам ведаў пра асноўныя праблемы аховы нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі, фарміраванне ўласных адносін і зацікаўленасці студэнтаў да праблем яе аховы і захавання.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнты павінны *ведаць*:

- асноўныя тэарэтычныя паняцці, разгледжаныя ў межах дадзенай дысцыпліны;
- сістэмы класіфікацый помнікаў культурнай спадчыны;
- асноўныя напрамкі ў справе аховы нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі;
- месца помнікаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў культуры сусветнай супольнасці.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнты павінны *ўмець*:

- прымяняць атрыманыя веды ў кантэксце сваёй прафесійнай дзейнасці;

– прапаноўваць на практыцы найбольш дзейсныя шляхі іх аховы і захавання;

– карыстацца заканадаўча-нарматыўнымі дакументамі, навуковай і даведачнай літаратурай па пытаннях аховы нематэрыяльнай культурнай спадчыны.

У выніку вывучэння дысцыпліны студэнты павінны *валодаць*:

– метадыкамі выяўлення найбольш дасканалых элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны;

– метадыкамі высвятлення існуючай пагрозы знікнення элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны і эфектыўнымі метадамі іх аховы.

На вывучэнне дысцыпліны «Ахова нематэрыяльнай культурнай спадчыны і фальклору» прадугледжана 30 гадзін, з іх 20 гадзін – аўдыторныя заняткі (16 гадзін – лекцыі, 4 гадзіны – семінары).

Рэкамендуемая форма кантролю ведаў студэнтаў – залік.

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Тэмы	Колькасць аўдыторных гадзін		
	усяго	лекцыі	сем.зан.
Уводзіны	2	2	
<i>Тэма 1.</i> Дакументы ЮНЕСКА і між-народная практыка па ахове НКС	4	2	2
<i>Тэма 2.</i> Стан і праблемы аховы НКС і фальклору ў Рэспубліцы Беларусь	2	2	
<i>Тэма 3.</i> Дзейнасць устаноў культуры ў рэчышчы аховы НКС і фальклору ў Рэспубліцы Беларусь	2	2	
<i>Тэма 4.</i> Вусныя традыцыі і выканаўчае мастацтва	2	2	
<i>Тэма 5.</i> Звычаі, абрады, святы	2	2	
<i>Тэма 6.</i> Веды і звычаі, датычныя прыроды і Сусвету	2	2	
<i>Тэма 7.</i> Веды і навукі, звязаныя з традыцыйнымі рамёствамі	2	2	
<i>Тэма 8.</i> Ахова і захаванне нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў сучасных умовах	2		2
Разам ...	20	16	4

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны

Мэта, прадмет і задачы дысцыпліны «Ахова нематэрыяльнай культурнай спадчыны і фальклору». Небяспека страты нематэрыяльнай культурнай спадчыны ва ўмовах працэсу глабалізацыі.

Сувязь дысцыпліны з іншымі дысцыплінамі беларусазнаўства. Азначэнне фальклору. Паняцці «фальклор», «традыцыйная культура», «нематэрыяльная культурная спадчына».

Тэма 1. Дакументы ЮНЕСКА і міжнародная практыка па ахове НКС

Нематэрыяльная культурная спадчына як частка гісторыка-культурнай спадчыны. ЮНЕСКА як міжнародны орган супрацоўніцтва ў галіне адукацыі і культуры. Напрамкі дзейнасці Нацыянальнай камісіі ЮНЕСКА. Гісторыя фарміравання міжнародных падыходаў да захавання культурнай разнастайнасці ў свеце. Канвенцыя аб ахове сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны (1972). Рэкамендацыі па фальклору (1989). Канвенцыя аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны (2003). Асноўныя палажэнні канвенцыі. Рэпрэзентатыўны спіс нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва. Спіс элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны, якія падлягаюць ахове.

Тэма 2. Стан і праблемы аховы НКС і фальклору ў Рэспубліцы Беларусь

Нарматыўна-прававая база па ахове гісторыка-культурнай спадчыны ў Рэспубліцы Беларусь. Далучэнне Беларусі да Канвенцыі ЮНЕСКА па ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны (2004). Матэрыяльныя і нематэрыяльныя культурныя каштоўнасці. Арганізацыйныя структуры аховы культурных каштоўнасцей. Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь. Рэспубліканскі навукова-метадычны савет па пытаннях гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Працэдура надання статусу нематэрыяльнай культурнай спадчыны.

Тэма 3. Дзейнасць устаноў культуры ў рэчышчы аховы НКС і фальклору ў Рэспубліцы Беларусь

Рэпрэзентацыя нематэрыяльнай культурнай спадчыны Беларусі ў Спісе аб'ектаў ЮНЕСКА, якія падлягаюць тэрміновай ахове – калядны абрад «Цары» в. Семежава Капыльскага раёна. Мясцовыя ініцыятывы па ўключэнні элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь. Практыка і праблемы. Стварэнне Рээстра элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў Рэспубліцы Беларусь. Вопыт Расіі і іншых краін у гэтай галіне.

Тэма 4. Вусныя традыцыі і выканаўчае мастацтва

Жанры фальклору, якія адносяцца да вызначэння «вусная традыцыя і выканаўчае мастацтва», згодна Канвенцыі ЮНЕСКА. Знаёмства з прыкладамі з Рэпрэзентатыўнага спіса нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва.

Беларуская нематэрыяльная культурная спадчына ў гэтай галіне: аўтэнтчныя фальклорныя калектывы ў Любанскім раёне: «Глыбокія крыніцы» в. Закальнае, «Павалюкі» в. Абчын, «Журавушка» в. Ямінск; танец «Котчынская кадрыля» в. Котчына Мастоўскага раёна; казкі і песні Лідзіі Цыбульскай з в. Магільна Уздзенскага раёна; песні традыцыйнага вясельнага і хрэсьбіннага абрадаў в. Паршына Горацкага раёна.

Тэма 5. Звычаі, абрады, святы

Каляндарныя абрады як складаны сакральна-магічны комплекс. Зімовы цыкл земляробчага календара. Веснавы цыкл земляробчага календара. Унікальнасць валачобнага абраду і валачобных песень у традыцыйнай культуры беларусаў. Летні цыкл земляробчага календара. Унікальнасць захаванасці купальскага абраду і песень у традыцыйнай культуры беларусаў. Восеньскі цыкл земляробчага календара. Сямейна-абрадавая творчасць як важнейшая частка народнай культуры. Вясельная абраднасць. Пахавальная і памінальная абраднасць.

Знаёмства з прыкладамі з Рэпрэзентатыўнага спіса нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва. Беларуская нематэрыяльная культурная спадчына ў гэтай галіне: абрад «Шчадрэц» в. Рог Салігорскага раёна; калядная гульня «Жаніцьба Цярэшкі» ў Лепельскім раёне Віцебскай вобласці; «Наўскі

Вялікдзень» в. Аброва Івацэвіцкага раёна Брэсцкай вобласці; абрад «Тураўскі карагод» на свята Юр'я в. Пагост Жыткавіцкага раёна; абрад «Ваджэнне стралы» в. Казацкія Балсуны Веткаўскага раёна; абрад «Цягнуць Каляду на дуба» в. Навіна Бярэзінскага раёна; дзіцячы калядны абрад «Куры» Клічаўскага раёна.

Тэма 6. Веды і звычаі, датычныя прыроды і Сусвету

Веды і звычаі, датычныя прыроды і Сусвету – агульная характарыстыка. Знаёмства з прыкладамі з Рэпрэзентатыўнага спіса нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва.

Беларуская нематэрыяльная культурная спадчына ў гэтай галіне: абрад «Бразгун» і яго складовы элемент – ушанаванне іконы святых Пятра і Паўла в. Наркі Чэрыкаўскага раёна; абрачны абрад «Каменныя дзевачкі» в. Данілевічы і Баравая Лельчыцкага раёна.

Тэма 7. Веды і навукі, звязаныя з традыцыйнымі рамёствамі

Традыцыйныя рамёствы як комплекс ведаў і тэхналагічных прыёмаў і навыкаў. Знаёмства з прыкладамі з Рэпрэзентатыўнага спіса нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва.

Беларуская нематэрыяльная культурная спадчына ў гэтай галіне: творчасць народнага майстра М. Тарасюка з в. Стойлы Пружанскага раёна; рамяство шапавалаў Дрыбіншчыны; традыцыі закладнога ткацтва чырвона-белых ручнікоў в. Семежава Капыльскага раёна; тэхналогія стварэння майстрамі Круглянскага раёна Магілёўскай вобласці драўляных музычных народных інструментаў; тэхналогія пляцення лапцяў у Дрыбінскім раёне, якую аднавілі па аўтэнтычных узорах.

Тэма 8. Ахова і захаванне нематэрыяльнай культурнай спадчыны ў сучасных умовах

Фіксацыя і дакументаванне элементаў нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Нематэрыяльная культурная спадчына і працэсы нацыянальнай і лакальнай ідэнтыфікацыі і тоеснасці. Лакальныя супольнасці, лакальныя культуры і нематэрыяльная культурная спадчына. Развіццё мясцовых ініцыятыў у гэтай галіне. Нематэрыяльная культурная спадчына як турыстычны патэнцыял. Праблема пераемнасці.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Літаратура

Нарматыўна-прававыя акты

1. Аб культуры ў Рэспубліцы Беларусь: Закон Беларускай ССР, 4 июня 1991 г. (в редакции Закона Респ. Беларусь от 18.05.2004 г.) // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2004. – № 87, 2/1031.

2. Об охране историко-культурного наследия Республики Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 9 янв. 2006 г., № 98-3 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2006. – № 9. – 2/1195.

3. О народном искусстве, народных промыслах (ремеслах) в Республике Беларусь: Закон Респ. Беларусь, 9 июля 1999 г. // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 1999. – № 56, 2/62.

4. Рекомендации о сохранении фольклора (15 нояб. 1989 г.) // Нормативные акты ЮНЕСКО по охране культурного наследия (Конвенции, Протоколы, Резолюции, Рекомендации). – М. : ЮниПринт, 2002. – С. 217–222.

5. Конвенция об охране нематериального культурного наследия ЮНЕСКО, 17 окт. 2003 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/declconv/conventions/cultural_heritage_conv.shtml. – Дата доступа: 18.09.2012.

Асноўная

1. Беларуская вусна-паэтычная творчасць: падручнік для студэнтаў філал. спец. ВНУ / К. П. Кабашнікаў, А. С. Фядосік, А. С. Ліс [і інш.]. – 2-е выд., перапрац. – Мінск : Лексіс, 2000. – 512 с.

2. Беларускі фальклор: хрэстаматыя / склад.: К. П. Кабашнікаў [і інш.]. – Мінск : Выш. шк., 1985. – 749 с.

3. Беларуская міфалогія: энцыкл. слоўнік / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч [і інш.]. – Мінск : Беларусь, 2004. – 506 с.

4. Беларускі фальклор: энцыклапедыя: у 2 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. энцыкл., 2005–2006. – 2 т.

5. Восточнославянский фольклор: словарь научной и народной терминологии / редкол.: К. П. Кабашников (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Навука і тэхніка, 1993. – 478 с.

6. Казакова, I. В. Беларускі фальклор: вучэб. дапам. / I. В. Казакова. – Мінск : Выд. цэнтр БДУ, 2007. – 309 с.

7. Киселев, В. П. Памятники всемирного наследия: попул. энцикл. справочник / В. П. Киселев. – Минск : Беларус. энцыкл., 2001. – 288 с.

8. Лозка, А. Ю. Беларускі каляндар у славянскім і еўрапейскім свеце: манагр. / А. Ю. Лозка. – Мінск: БДПУ, 2002. – 120 с.

9. Максаковский, В. П. Всемирное культурное наследие : научно-популярное справочное издание / В. П. Максаковский. – М. : Логос, 2002. – 416 с.

10. Несцярчук, Л. М. Ахова гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі: Асноўныя этапы фарміравання, сучасны стан і перспектывы / Л. М. Несцярчук. – Мінск : БЕЛТА, 2003. – 286 с.

11. Пилипенко, М. Ф. Этнография Белоруссии : учеб. пособие для ист. фак. вузов / М. Ф. Пилипенко. – Минск : Выш. шк., 1981. – 192 с.

12. Этнаграфія Беларусі: энцикл. / рэдкал.: I. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : БелСЭ, 1989. – 575 с.

13. Этналогія Беларусі: традыцыйная культура насельніцтва ў гістарычнай перспектыве: вучэб.-метаад. дапам. для студэнтаў выш. навуч. устаноў / Т. А. Наваградскі [і інш.]. – Мінск : Беларус. дзярж. ун-т, 2009. – 335 с.

Дадатковая

1. Беларускі фальклор: жанры, віды, паэтыка: у 6 кн. / рэдкал.: А. С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш.]; АН Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору. – Мінск : Беларус. навука, 2001–2006. – Кн. 1: Каляндарна-абрадавая паэзія / А. С. Ліс [і інш.]. – 2001. – 515 с. ; Кн. 3: Пазаабрадавая паэзія / А. І. Гурскі, Г. А. Пятроўская, Л. М. Салавей. – 2002. – 563 с.

2. Ліс, А. С. Каляндарна-абрадавая творчасць беларусаў: сістэма жанраў. Эстэт. аспект / А. С. Ліс ; Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. – Мінск : Беларус. навука, 1998. – 186 с.

3. Мармыш, Т. Нематэрыяльная культурная спадчына як фактар фарміравання лакальнай ідэнтычнасці / Т. Мармыш // Роднае слова. – 2012. – № 2. – С. 83–86.

4. Канановіч, С. Праблемы атрыбуцыі аб'ектаў духоўнай спадчыны ў свеце сучаснай культуралогіі / С. Канановіч // Роднае слова. – 2010. – № 1. – С. 100–105.

5. Юнзо, К. Инициативы по защите нематериальных объектов культурного наследия / К. Юнзо // Всемирный доклад по культуре 2000: культурное многообразие: конфликт и плюрализм / предисл. К. Мацуура. – Париж : ЮНЕСКО ; М. : Издат. дом Магистр-ПРЕСС, 2000. – С. 168–174.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ

Пералік рэкамендуемых сродкаў дыягностыкі

Для дыягностыкі прафесійных кампетэнцый, выяўлення ўзроўню засваення ведаў і ўменняў па дысцыпліне рэкамендаваны наступны інструментарый:

- падрыхтоўка прэзентацый;
- падрыхтоўка пісьмовых кантрольных работ (заданняў);
- напісанне рэфератаў па асобных раздзелах дысцыпліны;
- напісанне дакладаў на навуковыя канферэнцыі па асобных тэмах дысцыпліны;
- вуснае апытанне студэнтаў на семінарах па распрацаваных тэмах.

Метадычныя рэкамендацыі па арганізацыі і выкананні самастойнай работы студэнтаў

Самастойная работа выконваецца ў любой рэкамендаванай форме па агульным напрамку «разнастайнасць культурных традыцый» па адной з тэм, якія прыведзены ніжэй. Яна павінна мець тытульны ліст, асноўную частку і спіс літаратуры.

Тэматыка самастойнай работы з'яўляецца абавязковай, але студэнт мае права звузіць ці пашырыць абраную тэму. Пры напісанні работы можна выкарыстоўваць літаратуру па дысцыпліне.

Формы выканання самастойнай работы:

- напісанне рэферата (не менш 12 старонак);
- распрацоўка візуальнай прэзентацыі (не менш 12 слайдаў);
- распрацоўка аўдыявізуальнай прэзентацыі (не карацей за 2 хвіліны дэманстрацыі).

Прыкладныя тэмы для самастойнай работы:

1. Лакальныя супольнасці і нематэрыяльная культурная спадчына.
2. Тыпы жыццезабеспячэння як маркеры нематэрыяльнай культурнай спадчыны.
3. Шлюб і сям'я як маркеры нематэрыяльнай культурнай спадчыны.
4. Сістэмы вытворчасці і іх сацыяльнае аздабленне.

5. Традыцыйная культура: асаблівасці ўспрымання і мыслення носьбітаў традыцыі.
6. Асноўныя рысы традыцыйнай культуры.
7. Звычай і рытуал як форма жыццядзейнасці нематэрыяльнай культурнай спадчыны.
8. Праблема мадэрнізацыі традыцыйных грамадстваў.
9. Свядомасць у традыцыйным і сучасным грамадстве.
10. Камунікацыя, мова як маркеры нематэрыяльнай культурнай спадчыны.
11. Сацыялізацыя і інкультурацыя як маркеры нематэрыяльнай культурнай спадчыны.
12. Свяцтва як аснова пераемнасці нематэрыяльнай культурнай спадчыны.
13. Дзяржава і традыцыйная культура.

Вучэбнае выданне

**АХОВА НЕМАТЭРЫЯЛЬНАЙ КУЛЬТУРНАЙ
СПАДЧЫНЫ І ФАЛЬКЛОРУ**

*Вучэбная праграма
ўстановы вышэйшай адукацыі па вучэбнай дысцыпліне
для ўсіх спецыяльнасцей універсітэта*

Карэктар В. Б. Кудласевіч
Тэхнічны рэдактар Л. М. Мельнік

Падпісана ў друк 2015. Фармат 60x84 ¹/₁₆.
Папера офісная. Рызаграфія.
Ум. друк. арк. 0,82. Ул.-выд. арк. 0,42. Тыраж экз. Заказ .

Выдавец і паліграфічнае выкананне:
УА «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/177 ад 12.02.2014.
ЛП № 02330/456 ад 23.01.2014.
Вул. Рабкораўская, 17, 220007, г. Мінск.